

https://doi.org/10.52754/16947673_2024_35_1

«Куран» аркылуу ыйманга чакыруу ык-усулдары

Арипов Ниязали Турдалиевич

Теология илимдеринин доктору (PhD),

Ош мамлекеттик университети, Ош ш., Кыргызстан,

E: mail: niyazali.aripov@gmail.com,

ORCID:0009-0000-7213-417X

Аннотация. Бүгүнкү күндө адам баласы маданий жашоо мейкиндигине «Куранды» бекем жайгаштырып, адамдын ой жүгүртүүсү менен «Курандын» ортосундагы ажырымды жоюу керек. Мындан сырткары, «Куран» адамзаттын жашоо мазмунуна айланбаса, бул дүйнөгө келген максатын, багытын жана принцибин жоготуп коёт. Канткенде адам баласынын жашоосу үчүн «Куран» эң маанилүү булак боло алат? Албетте, ар бир адам Аллага ыйман келтирүү сезимин жүрөгүнө жайгаштыруусу зарыл. Ыймандын жүрөктө түнөк алышында илахий (асмандык) китептердин мааниси, ролу зор.

«Курандын» ийгилиги андагы ык-усулдун эффективдүүлүгү жана таасирдүүлүгү менен шартталган. Бул методиканын натыйжалуулугу биздин да көңүлүбүздү бурду. Ошондуктан, бул теманы өз алдынча кеңири изилдөөнү көздөп, «Куранды» мүмкүн болушунча толук жана так түшүнүү менен башкаларга да терең жеткирүү аракети башталды. Так ушул максат менен ушул макала жазылды. «Куранды» адамдарга жеткирүү иш-аракетинде өзүнө тиешелүү ички ык-усулдарга кайрылып, алардын эффективдүү колдонулганына талдоолор жүргүзүлөт.

Ачык сөздөр: «Куран» китеби, Даъват-чакыруу, дааватчы-чакыруучу, иршад-жетекчилик, муршид-насаатчы, тазкиир-эске салуу, таблиг-жекирүү.

Методы призыва к вере через «Коран»

Арипов Ниязали Турдалиевич

Доктор Теологических наук (ThD),

Ошский государственный университет, город Ош, Кыргызстан,

E: mail: niyazali.aripov@gmail.com,

Scopus ID: 59124980300.

ORCID:0009-0000-7213-417X

Аннотация. Сегодня необходимо прочно внедрить «Коран» в пространство человеческой культурной жизни (можно ли снова убрать это слово, иначе оно придаст смысл вероотступническому обществу), и закрыть разрыв между человеческим мышлением и «Кораном». Кроме того, если «Коран» не станет содержанием человеческой жизни, он потеряет свою цель, направление и принцип. Как может «Коран» стать важнейшим источником человеческой жизни? Конечно, каждому человеку необходимо вложить веру в Аллаха в свое сердце. Велика роль и значение божественных (небесных) книг в утверждении веры в сердце.

Успех «Корана» обусловлен эффективностью и действенностью его методов. Наше внимание привлекла эффективность этого метода. Поэтому с целью самостоятельного изучения этой темы была предпринята попытка донести Коран до других с максимально полным и точным пониманием. Эта статья была написана именно с этой целью. В процессе донесения «Корана» до людей, обращаясь к соответствующим внутренним методам, проводится анализ их эффективного использования.

Ключевые слова: книга «Коран», призыв-дават, призвание проповедника, иршад-руководство, муршид-наставник, тазкиир-напоминание, предостерегающий инзар, таблиг- донесение.

Methods of calling to faith through the “Quran”

Niyazali Turdalievich Aripov

Doctor of Theology (ThD),

Osh state university, Osh city, Kyrgyzstan,

E: mail: niyazali.aripov@gmail.com,

Scoups ID: 59124980300.

ORCID:0009-0000-7213-417X

Annotation. Today it is necessary to firmly introduce the “Quran” into the space of human cultural life (can this word be removed again, otherwise it will give meaning to an apostate society), and close the gap between human thinking and the “Quran”. Moreover, if the “Quran” does not become the content of human life, it will lose its purpose, direction and principle. How can the Koran become the most important source of human life? Of course, every person needs to put faith in Allah in his heart. The role and significance of divine (heavenly) books in establishing faith in the heart is great.

The success of the “Quran” is due to the efficiency and effectiveness of its methods. Our attention was drawn to the effectiveness of this method. Therefore, in order to independently study this topic, an attempt was made to convey the “Quran” to others with the most complete and accurate understanding. This article was written precisely for this purpose. In the

process of communicating the “Quran” to people, turning to appropriate internal methods, an analysis of their effective use is carried out.

Key words: book the “Quran” call-dawat, calling of a preacher, irshad-guidance, murshid-mentor, tazkiir-reminder, warning inzar, tabligh-report.

Киришүү

«Куран» аяттарында ыйманга чакырууда колдонулган ык-усулдар жана классификациясы, «Курандын» тафсири, түшүндүрүү жолдору башка булактарды карап чыгуу менен жазылган. Айрыкча, «Куран» - адамдарды ыйманга чакыруудагы негизги булак, андагы колдонулган методдун натыйжалуулугу тууралуу кеп болот. Бул изилдөөнүн максаты - «Куранда» колдонулган дааваттын ыкмасын ачып берүү.

Бүгүнкү күндө коомду Ислам динине чакырууда адамдардын билим-маданий деңгээли жана дин тууралуу маалыматынын бары-жогу эске алынбай, динге үгүттөө иштеринде баарына бирдей усул, бирдей талап колдонулганын байкоого болот.

Мындан сырткары, маалыматты жеткирүүдө ык-усулдарды колдонуу балансы сакталбаганы байкалып турат. Үгүт учурунда жазалар тууралуу аяттарга өзгөчө басым жасалып, ырайымдуулукту жана мээримдүүлүктү даңазалаган аяттар боюнча азыноолак кеп болгон учурларды да кездештирүүгө болот. Мындан улам «Куранда» айтылган терең ойлор акыретке гана тийиштүү деген жыйынтыкка алып барышы мүмкүн.

«Куранды» адамдарга жеткирүү иш-аракетинде эмгектин ички ык-усулдарын колдонуу эффективдүү экендиги далилдүү аят, сүрө ж.б. менен аныкталат. Динге чакырууда даанышмандык жана жакшы насаат принциптерин эске алуу, угуучуларга жакшы мамиле, ынтымак менен түшүндүрүү иштерин жүргүзүүнү «Куран» сунуштаган.

Чындыгында, «Куран» бизге «жеңилдеткиле, түшүнүктүү сөздөр менен деңгээлге жараша сөз сүйлөгүлө,

татаалдаштырбагыла жана динди сүйдүргүлө, жек көрсөтпөгүлө, «Куранды» окуп, билимин пайдаланып, сабак алгандар эки дүйнөдөн тең үлүшүн алат деген принципти эстен чыгарбагыла» деген насаатты айтат. Бул маселелер «Куран» үчүн кандай маанилүү болсо, «Куранды» окуп, ага амал кылган адамдар үчүн да ролу зор. Ыйман жолуна чакырууда «Курандагы» методду колдонуу белгиленген деңгээлде ийгиликке жеткирет.

Макаланын актуалдуулугу «Куран» - адамдарды ыйманга чакыруудагы негизги булагы болгондуктан «Курандын» адамдарды ыйманга чакырууда колдонгон эффективдүү ык-усулдарын аныктоо, анын маанисин тексттер (икая, масал, тамсил ж.б.) менен ачуу жана аны учурдун талабына ылайык жеткиликтүү иликтөө иштери менен түшүндүрүлөт.

Изилдөө объектиси, материалдары жана методдору

Макалада эмпирикалык (байкоо жүргүзүү, катышып байкоо жүргүзүү) изилдөө ыкмаларын колдонуу менен тексттерди талдоо аркылуу изилдөөлөр жүргүлдү:

1-классификациялоо;

2-тереңдетип изилдеп чыгуу;

3-ыйманга чакырууда «Курандын» алкагында колдонулган методду ишке ашыруу жана түшүнүү жагынан баа берүүгө өзгөчө көңүл бурулган. Алынган ыкма боюнча темага тиешелүү аяттардын котормолору, тафсири жана башка булактардан алынган пикирлер колдонулган.

Сүрөлөрдүн Меккий жана Маданий болушу б.а. Мекке шаарында жана Мадина шаарында түшүрүлгөндүгү боюнча Азирети Пайгамбарыбыздан түшүндүрмө болгон эмес. Анткени анын доорунда сахабаларда мындай муктаждык болгон эмес. Сүрөлөрдүн Меккий жана Маданий экенин сахабалардан жана табиундардан калган маалыматтардан билебиз. Анткени алар вахийге күбө болушкан жана вахийлердин мезгил-убактысын жана ордун, түшүү себептерин өз көздөрү менен көрүшкөн

(Cerrahoğlu, 1995, бб. 60-61). «Куран» аяттары адамдарга кыйынчылык жаратпашы үчүн жеңилден оорго, жөнөкөйдөн татаалга карай ырааттуу түшүрүлгөн. Мисалы, Маданий сүрөлөрдө шарияттын тартиби жана колдонулушу, ибадат жана муамалат (мал байлыктарына тийиштүү өкүмдөр) жөнүндө маселе колго алынган. Меккий сүрөлөрдө ахли китептин катарын толуктаган иудей жана христиандардын ишенимдериндеги кемчиликтер (бузукулуктар), мусулмандарга каршы кылган жамандыктары жана китептериндеги өзгөрүүлөр тууралуу кабар берилет.

«Куран» чакырык ташталган адамдарга катаал мамиле кылган эмес. Мисалы, Меккий сүрөлөрдө бутпарасттарга жана ишенбегендерге карата «Эй бутпарасттар!» же «Эй ишенбгендер!» деген кайрылуу болгон эмес. Анын ордуна алар жөнүндө сөз болгон ар бир аяттын башында «Оо адамдар!» деген кайрылуу берилген. Анткени, чакыруу же даават өзүнө тартып турушу керек, дааватчы менен даават кылынган адамдын ортосундагы жалпылык эске алынышы керек. Мекке шаарындагылардын эмнеге ишенип-ишенбегенине эмес, алардын инсан экендигине көңүл бурулган.

Бйманга чакыруу дайыма жана бардык жерде болушу керек. Аллага даават кылуу милдети намаз, орозо сыяктуу белгилүү бир мөөнөт же убакыт менен чектелген эмес (Zeydan, 1994, б. 28). Алла Таала Нух пайгамбарга мындай дейт: «أَيُّكُمْ دَعَا رَبِّي لِيَأْتِيَنِي لِيُنَادِيَنِي وَأَنَا أَسْمَعُ» «Айткын: Оо, Раббим, чындыгында, мен коомумду күнү-түнү чакырдым...» (Нух сүрөсү; 5-9) Пайгамбарыбыз Мухаммад (с.а.в) да ошондой эле коомун күнү-түнү, жашыруун жана ачык-айкын ыйманга чакырган, Алланын жолуна адамдарды чакырууда эч бир кыйынчылык ага тоскоолдук кылган эмес (Zeydan, 1994, б. 28). Чыныгы дааватчы өз кызматын берилип аткарса, ишенип күнү-түнү ынтызарлык жана каалоо менен улантат. Жусуп пайгамбардын икаясында анын адилетсиздик менен камалгандыгы айтылат. Абакта башынан өткөн

кыйынчылыктарына карабай, ал Алланын жолуна чакырууну токтоткон эмес. Жанындагы адамдардын түшүн жоорууну чоң мүмкүнчүлүк катары көрөт жана Алланын ага кабар берген аяндарын кабыл алуу үчүн аларга мындай дейт: « مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ Силердин Андан башка сыйынган нерсеңер - силердин ата-бабаңар ойлоп тапкан курулай гана аталыштар. Алла аларга сыйынуу боюнча бир да далил түшүргөн эмес. Өкүмдарлык - бир гана Аллага таандык. Ал өзүнө гана ибадат кылууну буйруган. Мыны ушул - эң туура дин. Бирок, адамдардын көбү билишпейт.» (Юсуф сүрөсү, 40) Жогорудагы мисалдардын баары Алланын жолунда кызмат кылып, акыйкатка чакыруу кандай гана шартта болбосун аткарылышы керектигин айгинелеп турат.

Аалам деген сөз «Куранда» ичинде бардык жандуу жана жансыз заттардын жамааты бар деген түшүнүктү билдирүү үчүн жетимиш үч жолу көптүк түрүндө колдонулган. Алардын кырк экисинде Рабббул ааламин сөз айкашы менен колдонулат жана бардык жандуу-жансыздардын Раббиси (кудайы) Алла экени баса белгиленип, мындан тышкары бардык макулуктарды таанып билүү маанисинде колдонулат (Анкабут сүрөсү, 10).

«Куранда» 176 жолу кайталанган «асмандар» менен «жердин» Алла тарабынан жаратылганы ушул аяттарда баса белгиленген. Мисалы: « هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Ал асмандар менен жерди алты күндө жараткан (Хадид сүрөсү, 4). خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ Асмандарды жана жерди акыйкаттык менен жаратты жана силерге сымбат берип, келбетиңерди эң мыкты кылды» (Тагабун сүрөсү, 3), деген аяттар жогорудагы пикирди тастыктап турат. Ошондой эле Кудай менен дүйнө мамилеси жөнүндө сөз кылганда адам да ааламдын бир бөлүгү экенин унутпаш керек. Тактап айтканда, дүйнөдөгү ар бир жандык жана кубулуш Алланын макулуктары болуп эсептелет (Albayrak, 1998, б. 72). Асмандардагы жана

жердеги бардык жандуу-жансыз заттар Андан суранып турушат. Анткени Ал ар дайым жаратуу абалында (Рахман сүрөсү, 29). Аалам, негизинен, эки категорияда каралат: көрүнүүчү чөйрө (шахадат), көрүнбөгөн чөйрө (гайб). Көзгө көрүнгөн дүйнөдө адамдар, жаныбарлар, өсүмдүктөр, кендер, башка планеталар, күн, ай, б.а көрүп-сезип турган космостогу жана жердеги жандыктар жана кубулуштар бар. Кайып ааламда болсо, периштелер, жиндер жана өзгөчөлүгү ачыкталбаган башка жаратыктар бар.

Адам жаралганга чейинки этаптар, адам билбеген нерселер жана кабыр жашоосу, өлгөн адамдардын азабы кайып темалардын катарына кирет. «Курани Каримде» Алла Таала көрүнгөн жана көрүнбөгөн ааламдардын жаратуучусу деп берилген (Albaugak, 1998, б. 73). Алла асмандарды, жерди жана алардын ортосундагы нерселерди алты күндө жараткан (Сажда сүрөсү, 4). Биз асмандар, жер жана алардын ортосундагы жандыктар жөнүндө абдан аз билебиз. Биз билбеген нерсе - бул эбегейсиз жана зор падышалыктын басымдуу бөлүгү. Бул жандыктар бир катар жандуу-жансыз заттар, түрлөр, тукумдар, көлөмдөр, формалар, көрүнүштөр, мүмкүнчүлүктөр жана алардын баары бир мыйзамга көз каранды (Kutub, 1992, б. 552).

Ал (Алла) Өзү жараткан заттардын баарын кооз кылып жараткан (Сажда сүрөсү, 7) жана асмандар менен жердин ортосундагы заттарды бекеринен жараткан эмес (Сад сүрөсү, 27). Аларды оюн жана көңүл ачуу үчүн эмес (Духан сүрөсү,38), Алла аларды чыныгы бир себеп менен жаратты (Духан сүрөсү,39) жана аларды бир гана этияттык жана өз алдынчалуулук (эркин) принцибине ылайык таңдоо укугун берүү менен жараткан. Мына ошондуктан ар бир иштин аягында сыноо бар (Taberi tefsiri, б. 218). Асмандар менен жердегилер кааласа да, Анын мыйзамынан чыга албайт (Аали имран сүрөсү, 83). Анын кабары болбой туруп, бир да жалбырак түшпөйт (Анъам сүрөсү, 59). «Куранда» айтылгандай, Алла убагы келгенде жерди башка жер кылып, асманды да башка асман кылып өзгөртөт (Ибрахим сүрөсү,

48), тоолор ордуан ыргып кетет, күн нурун чачпай өчөт, жылдыздар асмадан түшүп карарып кетет, деңиздер кайнап чыгат (Таквир сүрөсү, 1-6), асман ордуан жылып кетет (Инфитар сүрөсү, 1). Демек, Алла кааласа, бүт баары алмашып, өзгөрүп кетет. Жогорудагы аят жана башка маалыматтар чакырыктын ээсине көңүл бурдурут. Ааламдын жаратуучусу Алла экенин, Анын кудурети чексиз экенин айтат. Ошентип, адамдардын көңүлүн бургандан кийин, Аллага ишенүү адамдын өз колунда. Анткени адам да ааламдын бир бөлүгү жана өз Жаратуучусун таанып, Ага ишениши керек. Аллахтын жогорудагы түшүндүрмөлөрү адамдарды терең ойго салат жана Алланын «Куран» аркылуу чакырыгына өзүн даярдай баштайт.

Адам - тирүү жандыктардын эң жогорку өнүккөн деңгээлдеги үлгүсү. Алла Таала адамды эң сулуу кылып жаратып, андан соң кор болгондордун астына түшүрдү (Тин сүрөсү, 4-5). Бул жердеги «эң сулуу кылып жараттык» – деген сүйлөм эгерде адам өз жөндөмүн өз каалоосу менен туура пайдаланса, ал «мыкты адам» болуп калат деген маанини берет. Ал эми жаман жолго түшүп кетсе, аң-сезимдүү жана кадимки жандыктардын эң төмөнкү даражасында өзүн муунтуп өлтүрөт. Ошондуктан Алла Таала адамдарды «Куран» жолуна чакырат. Жана да Алла көптөгөн аяттарында адамдын жаратылганына көңүл бурган. Алардын кээ бири төмөнкүлөр:

Алла эң оболу адамдардын атасы Азирети Адамды топурактан жараткан. Анан ага «Бол» деди, болду (Аалу Имран сүрөсү, 59; Кахф сүрөсү, 37; Фатыр сүрөсү, 11; Хижр сүрөсү, 26). Ошентип, өз күчү менен аны энесиз, атасыз жараткандан кийин, аялын жаратты жана экөөнөн кийин бир канча эркек жана аялдарды жаратып, ар тарапка жайылткан (Ниса сүрөсү, 1). Алла Адамды жана анын аялын жараткандан кийин да, алардан адамдардын кандайча тарагандыгын мындайча баяндайт:

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

«Инсан өзүнүн эмнеден жаралганын карап көрсүнчү! Ал

атылып чыккан суудан жаратылган. Ал суу бел жана көкүрөктөн чыгат.» (Таарик сүрөсү, 5-7) Андан кийин Алла адамдын өрчүү стадияларын төмөнкү аяттар менен түшүндүрөт: **أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُُمْتَسَقُ كَمَا كَانَ عَقَّةً: فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى** «Пенде өзүн кароосуз калтырды деп ойлойбу? Урук суусунун бир тамчысы эмес беле?! Андан соң ал уюган кан болгон жана аны текшилеп жараткан. Андан эркек ургаачы кылып жупту жараткан.» (Кыямат сүрөсү, 36-39) Адамды бир тамчы суудан жаратты. Бирок (адам) Раббисине ачык душман болуп калганын көрөсүң. Ошентип, Алла адамдын кантип жаратылганын, эмне үчүн жаратылганын жана аны ким жаратканын эскертет. Ушул өңүттөн караганыбызда, Алла адамдарга чакырыкка жооп бербесең, өз өткөнүңө кара, балким акылдуу болуп, туура жолго түшөсүң деген эскертүүлөрдү берет. «Курандын» сөзү менен айтканда, Алла Таала адамдын мындай мамилесине таң калып : « ...мындай кырдаалда ал ачык душманга айланды» (Razi, 1998, б. 16) - дейт .

Алла Таала мындай дейт: **وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ** «Мен жиндерди жана адамдарды Мага гана кулдук кылышы үчүн жараттым,» (Заариат сүрөсү, 56) - деп ачык айткан. Эми бул кулдуктун мааниси кандай экендигин талдап көрөлү, адамдар менен жиндердин жаратылышы бир гана Аллага ибадат кылуу үчүн экендигин түшүнүү керек. Бул - Пайгамбардын адамдарга чакыруусунун негизги темасы. Ибадаттын мааниси өтө кенен жана ар тараптуу. Ал түздөнтүз адамдын жашоосунун максатын түзөт. Ибадаттын мазмунуна өкүл жана өкүл болуу да кирери анык түрдө билиниши керек. Аллага ишенүү жана ага ибадат кылуу бул Алланын өкүлдүгүн кабыл алуу дегенди билдирет.

Аллага чакыруу менен бир гана ыйманга эмес, ибадатка да чакырылат. Ибадат адамдын жаралуусунун негизги максаты болуп саналат. Башкача айтканда, Аллага ишениши үчүн, адамдын жаралуу максаты аныкталат.

Чыныгы ибадат эки негизги бөлүккө бөлүнөт:

1. Алгач Аллага кулчулуктун маанисин рухтарга жайгаштыруу, пенде жана Рабби деген пикирди аң-сезимге киргизиш керек. Пенде кулдугун кылат, Теңирге сыйынуу зарыл. Бар болуунун табиятында ибадат кылган жана ибадат кылынган тарап бар. Ибадат кылынган Рабби бирөө гана. Баары жана башкалар Ага сыйынышат. Андан башка жогору турган эч нерсе жок.

2. Ибадат абийирдеги ар бир кыймыл, органдар менен жасалган ар бир кыймыл-аракет, жашоодогу ар бир кадам менен Аллага кайрылуу болуп саналат. Негизги максат Алладан башка эч нерсеге ибадат кылбоо жана умтулбоо, аны унутпоо керек (Kutub, 1992, б. 76).

Алла адамды алсыз кылып жараткан (Ниса сүрөсү, 28). Бул алсыздык өзгөчө туруктуу сабырдуулук жана чыдамкайлык жагынан маанилүү (Kutub, 1992, б. 176). Ибн Касирдин айтымында, адамдын алсыз жаратылганынын себеби, анын напсидеги, чечкиндүүлүгүндөгү жана кудуретиндеги алсыздыктарга жараша болот (İbn Kesir, 1990, б. 399). Ошондуктан Алла «адамдардын жүгүн жеңилдетүүнү каалаган» (Ниса сүрөсү, 28). Кээ бир муфассирлер адамдын алсыздыгын адамдын рухунун алсыздыгы, чечкиндүүлүк жана берилгендик, аялдарга карата алсыздык, кумарга каршы сабырсыздык деп түшүндүрүшкөн. Чындыгында, адамдын башына кичине эле кыйынчылык келсе, андан чыга албай көйгөйгө кабылат. Демек, Аллага кулчулук кылуу жана «Курандын» чакырыгын кабыл алуу менен адамдар өз алсыздыктарын жана коркууларын алдын ала алышат.

«Адамда шашмалык (табиятта) жаратылганы төмөндөгү аяттан билинип турат: «Инсан шашма болуп жаратылган. Мен силерге аяттарымды көрсөтөм, бирок шашпай тургула.» (Анбия сүрөсү, 37) Адам баласы шашма жана сабырсыз болгондуктан Алла ушундай деп айткан. Бул аят адамдардын сабыры жана чыдамсыздыгы жана көп нерсенин тез арада болушун каалагандыгы табиятта жаратылганына ишарат кылууда.

Адамдар жакшылыкты каалагандай эле жамандыкты (кырсык, балээ) да каалашат: Адамдар өтө пашма болушат! (Исра сүрөсү, 11) Чындыгында, биз адамдар, ачууланганда, зериккенде же кыйынчылыктарга кабылганда ачуубуз менен наалат айтабыз. Кыйынчылыктардан сабырдуулук жана кайраттуулук менен кутулууга аракет кылуунун ордуна, тезинен кутулууну каалайбыз. Каалаган нерсебизге жетпесек, үмүтсүз жана пессимист болуп калабыз. Жадакалса, ар кандай жаман иштерге барууга жол беришибиз мүмкүн. Ушул себептен аятта төмөнкүчө айтылат: "Чындыгында, адам абдан чыдамсыз мүнөздө жаратылган. Башына бир жамандык келгенде наалып, бакырып, өкүрүнүп жиберет. Байлык келсе, сараң болуп калат. Намаз окугандар андай эмес. Алар ар дайым намаздарын калтырбай окугандар (Маъариж сүрөсү, 19-23). Ошентип, жогорудагы түшүндүрмөлөр менен «Куран» адамдын алсыз сапаттарына далилдерди келтирет. «Курандын» чакырыгына моюн сунганда гана пашылыш жана алсыздык сапаттарынын кулу болуудан кутулат жана адамдын алсыз жана пашылыш жаратылганына көңүл буруунун мааниси даават кылуу учурунда өзгөчө белгиленет.

Адам диний жөндөмү, аны кабыл алуу ыңгайы менен кошо төрөлөт. Бул -жөндөмдүүлүк жана кабыл алуу диний жашоонун негизи. Адамдардагы диний сезимдерди жана тажрыйбаларды башкарган булак, ишенимге алып баруучу диний кызыкчылыктар жана умтулуулар ар кандай көз караштарды, ойлорду жаратты. Адамдардагы бул диний кабыл алуу жөндөмү, түрдүү табият жана өзгөчөлүктөргө ээ экендиги боюнча түрдүү пикир жана көз караштардун болушун шарттаган.

Жаруу, казуу деген мааниде колдонулган «фатр» уңгусунан келип чыккан «фытрат» сөзү түшүндүрмө сөздүктө биринчи жаратуу дегенди билдирет (Lisanul arab, бб. 57-58). Алгачкы жаратуу абсолюттук жоктуктан пайда болушу болгондуктан, бул бөлүнүүнүн натыйжасында пайда болгон биринчи бытиенин абалы болуп саналат.

Фытрат термин катары жалпы адамзатка тиешелүү жаратылган жалпы жана жалпы өзгөчөлүк болуп саналат. Ислам дининде бул жаратуу - толук, кемчиликсиз, өнүгүүгө жана жетүүгө тете. Бул алгачкы жаратуу өзгөчөлүгү менен адам өзүнүн жаратуучусун таанууга, Ага кайрылууга жана ага байланууга ылайык түзүлүшкө ээ (Hökelekli, 1998, бб. 124-125).

Бул тубаса келген ишенүү сезими Аллага гана багытталат. Бул абал «Куранда» мындайча баяндалат: " (Эй Мухаммед) (Аллага) берилген, таза абалда жүзүңдү динге түздө. Алла адамдарды ошого арнап жараткан. Алланын жараткан нерселеринде өзгөрүү болбойт. Бул чыныгы дин, бирок көп адамдар билишпейт (Рум сүрөсү,30). Табиятта баары бири-бири менен тыгыз байланышта болот. Ар бир инсан Алланын сыпатына, бар болуу мыйзамдарына баш ийгендиги, максаттары жагынан бири-бирине шайкеш экендиги айтылат. Алла жаратуучу болгондуктан, адам жүрөгүндө Аллага болгон ишенимин жашыра албайт, Аллага баш калкалоо менен гана өзүнө ыңгайлаша алат.

Көпчүлүккө таанымал сахих хадис эмгектериндеги бир хадис-окуя төмөндөгүдөй баяндалат: «Ар бир бала фытратка (табиятына) ылайык төрөлөт. Бирок ата-энеси баланы иудей, христиан, мажуси кылып тарбиялап өстүрөт...» (Sahih muslim, 1998, б. 210).

Байкообузга караганда, адамдын тубаса, табигый жашоосунда ата-эненин таасири роль ойноп, анын диний өнүгүүсүндө негизги кыймалдык фактор болуп саналат. Бул - эки тараптуу таасирлентүүчү психологиялык мыйзам.

Табият айлана-чөйрөнүн шарттарына жараша өзгөрө турган ийкемдүү мүнөзгө ээ. Эгер адам Аллага ишенип, ага байланууга ыктаса, айлана-чөйрөнүн шарттары анын Исламдан башка дин жана ишеним жок экендигине ишеними орнойт.

Бийманга чакырууга байланыштуу “даанышмандык же даанышман” сөздүн (хикмат) маанисине келсек, илим, адилет, фикх, пайгамбарлык, «Куран», сүннөт, амал,

афоризм, купуя себептер, «Куранды» билүү жана түшүнүү, иш-аракетте жана сөздө чынчыл болуу, ар нерсенин акыйкатын билүүгө жетишүү, жамандыктан кайтаруу, акыл жана кадыр-барк сыяктуу көптөгөн маанилери бар (Lisanul arab, б. 190).

Ал эми “мавъиза” деген вааз, керээз, диний насаат, сабак чыгаруу (Lisanul arab, б. 466) дегенди түшүндүрөт. Акыркы учурдагы түрк тафсирчилеринин бири Эмалылы Мухаммед Хамдинин айтымында, даанышмандык деген сөз илимде жана амалда бекем болуу, б.а. сөз менен иштеги дал келүүчүлүк дегенди билдирет (Yazır, б. 398). Мындан тышкары, анын айтымында, сөздүн түпкү мааниси жакшылыкка ээ болуу жана жамандыктан кайтарууну камтыйт, демек, анын пайда түшүнүгү менен байланышы бар. Анын мааниси жакшылыкка жетүү жана жамандыктан кайтарууну камтыгандыктан, пайда түшүнүгү менен да байланыштуу болгон." (Kutluer, б. 505) Ибн Жарир даанышмандык сөзүнөн максат кылынган нерсе «Куран» аркылуу чакырууну туюнтарын белгилейт. Даанышмандык менен чакыруу – «Куран» менен чакыруу. Жакшы насаат (мавъиза) – бул Алла Тааланын бар экенин көрсөткөн жана «Куранда» айтылган кооз сөздөр (Taberi tefsiri, б. 131; İbn Kesir tefsiri, 1990, б. 591). Бул түшүндүрмө боюнча даанышмандык жана жакшы насаат менен чакыруу «Куран аяттарын түздөн-түз окуу жана түшүндүрүү менен жасалган чакыруу дегенди билдирет.

Дираят тафсирлеринде даанышмандык сөзүнө болгон күмөндү кетирүүчү ачык жана так далил деген аныктамалар берилген.

Мавъиза-и Хасана ачык жана ынандыарлык божомолдук далилдер болуп саналат. Бул боюнча адамдар үч топко бөлүнүшөт:

А) чындыкты билгиси келген аалымдар, булар акылы жетилген түшүнүктүү адамдар. Аларга карата анык далилдер менен гана сүйлөө туура болот, ал анык далилдер да даанышмандык болуп кабыл алынат;

Б) булар аңдап түшүнүү жагынан эң жогорку даражага жетпеген адамдардын көпчүлүк тобунан түзүлөт. Алар өз табиятын сактаган, үгүт-насаатты угуп кабыл кылган адамдар. Буларга да жылуу-жумшак үгүт-насааттар менен кайрылуу кажет;

В) үчүнчү топко талашчаак жана каршы пикирлеш, душман мүнөздүү адамдар кирет. Булар менен да майнаптуу талаш-талкуу кылуу сунушталат (Saka, 1991, б.96).

Жогорудагы пикирди эске алып, «даанышмандык жана жакшы насаат менен чакыруу» усулун «Курандын» тили менен чакыруу деп түшүнсөк болот. Анткени «Куранда» жогоруда айтылган жол-жоболордун баары бар. Бул абалды «Куран» мындайча түшүндүрөт: *اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَابًا تَتَشِعْرُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ* "Алла аяттары бири-бирине окшош жана кайталанып келген Сөздүн эң көркөмүн китеп түрүндө түшүрдү. Раббисинен корккондордун денелери титирейт. Андан соң Алланы эстөө менен алардын терилери да, жүрөктөрү да бейпилдик табат. Андыктан бул китеп - Алланын туура жол көрсөтүүчү китеби. Аны менен каалаганын туура жолго салат. Алла бирөөнү адаштырган болсо, анда ага туура жол көрсөтүүчү болбойт (Зумар сүрөсү, 23). Демек, адамдарды Алланын бар экенине жана жалгыз экендигине ыйман келтирүүгө чакырууда даанышмандык жана жакшы насаат кылуу Алланын дааватчыларга берген буйругу экенин унутпоо керек. Куран муну мындайча баяндайт:

أَدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَمْهِنُونَ «(Расулум) Сен Раббиндин жолуна даанышмандык жана жакшы насаат менен чакыр. Алар менен эң жакшы жол менен күрөш! Раббин өз жолунан адашкандарды жана туура жолго түшкөндөрдү да жакшы билет.» ((Нах сүрөсү, 125). Бул аятта айтылгандай, пайгамбарга жана аны жол башчы кылып алган чакырыктарга маектештери менен эң сонун түрдө

күрөшүүгө буйрулат. Күрөштүн бул формасын төмөнкүчө түшүндүрүүгө болот:

Башка адамга ашыкча басым жасабай, аны жамандап, шерменде кылбастан талашып-тартышуу керек, ошондо маектеши чакырган адамга ишенип, анын негизги максаты талашып-тартышуу жана артыкчылыкка ээ болуу эмес, ынаандыруу гана экенин кабыл алат. Адамдын жан дүйнөсүндө жеке текебердик бар. Ага сылык мамиле кылбаса, ал карманган жолунан баш тартпайт. Эл алдында карманган ойлорунан баш тартууну алсыздык, жеңилгендик жана урматсыздык катары кабыл алгандыктан тутунган көз карашынан кайтпаш керек деп ойлойт. Андыктан бул текебердикти жылуу-жумшак мүнөз, жакшы сөз менен сылык жеткирүү жана сыпайы талкуу гана жок кыла алат.

Чакыруу учурунда башка адамдын инсандык аброю сакталууга тийиш. Чакыруучу ага максатынын ага артыкчылык берүү эмес, жөн гана чындыкты айтуу экенин сездириши абзел (Kutub, 1992, б. 263). Анын күрөшү өзү үчүн эмес, Алланын жолунда болгонун, талкуунун натыйжасында каршылашын жеңүүнү максат кылбаганын эскертүүсү керек.

Ыйманга чакырган адам талкуунун жана тилдик дебаттын эрежесин кармап турса, чакыруунун принциби жана ыкмасы сакталып кала берет. Бирок чакырылган адам мажбурлоо коркунучуна туш болсо, ал өзүн-өзү коргоо тактикасына өтүшү мүмкүн, бул мажбурлоо жана жооп берүүнүн нормалдуу чегинен чыгып, кол салуу түрүндө болбошу керек (Kutub, 1992, б. 263). Чындыгында, Ислам - адилеттүүлүк дини. Мусулман мажбурланганда гана өзүн коргоо принцибине барышы керек. Эч качан агрессивдүү болбош керек. Алла Таала айтат: «Эгер жазалай турган болсоңор, өзүңөргө кылынган кыйноолор канчалык болсо, ошончолук жазалагыла. Эгер сабыр кылсаңар, албетте, билгиле, сабырдуулар үчүн бул жакшыраак жол» (Нахл сүрөсү, 126). Пайгамбар (с.а.в.) каапырлар тарабынан өлтүрүлүп, ал түгүл кулагы кесилип, боору сөгүлүп жаткан

агасы Азирети Хамзаны көргөндө: «Аллага касам ичип айтамын, эгер биз Алланын уруксаты менен жеңишке жетсек, мен силердин жетимиш кишиңерге ошондой жаза берем» (Kuranı Kerim meali, 1993, б. 280) - деп ант ичет. Ошондон кийин жогорудагы аят түшүрүлдү. Азрети Пайгамбар (с.а.в.) антынан кайтып, касам ичкени үчүн каффаратын төлөп, ал оюн ишке ашырган эмес.

Азирети Пайгамбарыбыз Алланын буйругуна ылайык, адамдар менен көп талашкан эмес. Ыйманга чакырууда ахли китеп менен эң сонун түрдө күрөшүүнү «Куран» буйруган (Анкабут сүрөсү, 46). Ислам дини өзүнүн бардык негиздери жана принциптери менен тынч, демократиялуу, ынтымакка алып барган, сүйкүмдүү, ишендирүүчү жолду карманат. Согуш, тагыраак айтканда, адам канын төгүү Исламдын буйругу эмес. Тарыхта мусулмандар эч качан кол салуу тактикасын колдонушкан эмес. Алар өздөрүн коргоо үчүн күрөшүп келишет. Мусулман адам чакыруучу катары агрессивдүү жана мажбурлоочу болбошу керек. Себеби, Алла Таала: «Динде мажбурлоо жок» (Бакара сүрөсү, 256) деп айткан.

«Куранда» адамдарды чакырууда икая баяндоо ыкмасын да колдонулган. Кээде икаялар Пайгамбарыбызды сооротуу үчүн айтылган. Бардык пайгамбарлар чакыруу жолунда ар кандай кыйынчылыктарга дуушар болушкан. Азирети Мухаммед да кээде абдан кыйын жана кайгылуу мезгилдерди башынан өткөргөн. Маселен, милдетин аткаруу учурунда ар кандай шылдыңга, кыйноого дуушар болгон. Кээде өзүнө түшкөн вахийдин бөлүктөрүн аларга жеткирбөөнү да ойлочу. Алла Таала бул маселени мындайча билдирген:

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كِتَابٌ
«Мүмкүн сен алардын «эмнеге ага казына түшүрүлбөйт, же аны менен периште келбейт» деп айткандарына көкүрөгүң кысылып, өзүңө аян кылынган нерсенин кээ бирин балким таштагың келер!? Чындыгында, сен бир гана эскертүүчүсүң (мындай сөздөргө

көңүл бурба), Алла бардык нерсеге көзөмөлчү!» (Худ сүрөсү, 12) Алла Таала Мухаммедди сооротуп, мурунку пайгамбарлар да ушундай сыноолорго дуушар болушканын икаялар менен эскерттип турган.

Анан айтты: وَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَنزَلْنَا إِلَيْهِمُ الْبُرْجَانَ "Силерден мурунку пайгамбарлар да жалганга чыгарылды..., алар төгүндөлгөнүнө жана куугунтукка сабыр кылышкан. Акыры аларга жардамыбыз келди...» (Анъам сүрөсү, 33-34) وَكَلَّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ «Биз сага пайгамбарлардын кабарын берип, жүрөгүңдү бекемдей турган бардык далилдерди айтып жатабыз. Мында сага укук, ал эми мусулмандарга болсо насаат жана эскертүү бар.» (Худ сүрөсү, 121)

Икаялар адамдардын ойлонушуна, сабак алышына чоң роль ойногон (Şimşek, 1993, б. 79). Аллага ыйман келтирүү, алдын ала ойлонуу жана окуялардан, чөйрөдөн сабак алуу менен ишке ашса, адам бекем ишеним деңгээлине жетет.

Акыл нематына шүгүр кылуу аны жакшы колдонуу жана ойлонуу процессин жасоо менен ишке ашат ((Şimşek, 1993, б. 79). Алла Таала айтат: أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ «Алар жер бетинде (өздөрүнөн мурда кыйратылгандардын ордун) кыдырып көрүшпөйбү...» (Хаж сүрөсү, 46) إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَأُولِي الْأَبْصَارِ «Албетте, бул аяттарда түшүнгөн адамдар үчүн көптөгөн сабактар бар» (Аали имран сүрөсү, 13). Бул аяттар Луттун коому тууралуу икаялар айтылгандан кийин айтылат. Ал эми Азирети Жусуптун окуясын айтып бүткөндөн кийин: لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لَأُولِي الْأَلْبَابِ «Албетте, алардын окуяларында акылмандар үчүн сабак бар» (Юсуф сүрөсү, 111) деп айтылат.

Окуялар баяндалып жатканда, өзгөчө киришүү бөлүгүндө, түрдүү ык-усулдар колдонулган. Анткени угуучуга таасир этүүчү кульминация бөлүгү икаялардын башталышында болот (Şengül, 1994, б. 240). Бул ыкманын өзгөчөлүктөрү төмөндөгүдөй:

А) айтыла турган окуянын кыскача түшүндүрмөсү алдын ала айтылат. Андан кийин икаянын баары аргумент-фактылар менен ырааттуу түшүндүрүлөт. Бул ыкма алдын ала элдин көңүлүн окуяга буруу үчүн колдонулган. Буга далилдүү мисал асхаабы Каф икаясы эсептелип, мындай башталат: *أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿9﴾ إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿10﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿11﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِئُوا أَمَدًا* "Же, эй Мухаммед! Биздин кереметтүү аяттарыбыздын бири асхаабы Кахф жана Рахимди таң калыштуу деп ойлодуңбу? Ал жаштар үңкүргө баш калкалашты жана «Раббыбыз! Бизге Өзүң тараптан ырайым кыл жана бизди бул татаал абалдан чыга турган жол көрсөт». Биз аларды үңкүрдө жылдар бою терең уктаттык, анан эки тараптын кайсынысы алар күткөн натыйжаны жакшы эсептегенин көрсөтүү үчүн аларды ойготтук» (Каф сүрөсү, 9-12). Андан соң аяттардын уландысында окуянын чечмелениши баяндалат;

Б) икая кээде анын мазмунунун, окуялардын жыйынтыгы жана негизги идеясын билдирүү менен башталат, ошондуктан маектеш окуянын маңызын жана маанилүүлүгүн түшүнгөндөн кийин, икая башынан эле кеңири айтылат. Буга Касас сүрөсүндөгү Мусанын (а.с.) икаяларын мисал келтирсек болот (Касас сүрөсү, 1-6).

В) икаялар кээде эч кандай киришүү же кыскача мааниси айтылбай эле шыр башталат. Анткени, мындай түрдөгү икаяларга ушул ыкма ыңгайлуу. Окуянын башынан эле өрнөк алуу жана өзүнө тартуучу касиети бар болот. Азирети Иса алейхи-саламдын азирети Мариямдын курсагында кош бойлуу болушу жана анын төрөлүшү жөнүндөгү көрүнүштөр бул жанрдын үлгүлөрүнө кирет.

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْفِيًّا فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا قَالَتْ أَيُّ عِوْدٍ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا "Оо, Мухаммад! Китепте Мариямды эске сал. Ал үй-бүлөсүнөн бөлүнүп, чыгыш тарапка чегинди жана адамдардан жашынуу үчүн (эркин ибадат кылуу үчүн) бул жагдайды өзүнө көшөгө кылып алды. Биз ага

Жебреилди жөнөттүк. Ал адам түспөлүндө көрүндү. Мариям: «Эгерде сен Алладан корккон зат болсоң, мен сенден Рахманга баш калкалайм. Жебрейил айтты: Мен таза баланы багыштоо үчүн Раббим тарабынан сага жиберилген элчиден башка эч ким эмесмин...» (Марьям сүрөсү, 16-19). Бул баян акырына чейин ушундай уланат.

Сулайман алейхи-саламдын Кумурска, Худхуд жана ошол учурдун Йемен канышасы Белкис менен болгон окуялары да ушундай тариз менен башталат (Намл сүрөсү, 18; 44). «Куранда» айтылган икаялар бир гана маалымат берүү менен чектелбейт. Алардагы негизги максат - өткөндөн сабак жана өрнөк алуу. Адамзаттын башына келген окуялары жалпысынан бирдей эле мазмунда болот.

Масал (مثل) сөзү, сөздүктө окшош, мисал, үлгү, жубай, далил деген маанилерди туюнтат (Lisanul Arab,199, бб. 610-612). «Масал» термини бир темадагы сөздү башка темадагы сөзгө салыштыруу, бири экинчисин түшүндүрүп, сүрөттөп берүүдөн турат. «Куранда» Алла Таала адамдарды ыйманга чакырып жатканда ар кандай усулдарды колдонгон. Алардын бири - тамсил же масал усулу. Эл арасына кеңири таралып, бири экинчисине окшоштурулган сөздөрдү да масал деп айтат. Бир текстте тамсил болушу үчүн анда кандайдыр бир кызык окуя жана кызыктыруучу шыктандыруучу өзгөчө таасирлер болушу керек (Razi, 1989, б.53). Алла Таала «Куранда» адамдар үчүн ар кандай тамсилдерди, окшоштурууларды баяндаган (Рум сүрөсү,58).

Алла Таала ыйманды жарыктыкка, ал эми каапырдыкты караңгылыкка салыштырат. الرَّأْيُ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ "Алиф, Лам, Раа. Бул (куран) Раббисинин уруксаты менен адамдарды караңгылыктан жарыкка карай багыттаган, Ызааттуу, Мактоого ылайык, Эгеңдин жолуна чыгарууң үчүн Биз сага түшүргөн Китеп (Ибрахим сүрөсү,1).

Бул жерде Аллага ишенүү нурга, ал эми Аны четке кагуу караңгылыкка окшоштурулган (Kutub, 1992, б.24). Ыймандын нурга, ал эми каапырдыктын караңгылыкка

окшоштурулушу сыяктуу мисалдар «Куранда» көп кездешет.

Мисалы, ур-токмок менен адамдарды ыйманга үндөө, туура эмес усул болуп калат. Анткени бул ыкманын таасири, жүрөктөрдү жылытып жакшы сөз менен чакырууга караганда аз. Бир нерсеге окшоштурбастан каапырдыктан адамдарды алыстатуу кыйын. Ошондуктан каапырдыкты караңгы туңгуюк абалга салыштыруу жакшы жыйынтык берет. Мына ошондо гана каапырдыктын түпкү маанисин, жаман, коркунучтуу жагдайга келе турган эң төмөнкү абал экенин түшүндүрүп берүүгө болот. Алла Таала дагы каапырларды жөргөмүштүн желелерине окшоштурат. **مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ** "Алладан башканы дос тутуп, алгандардын абалы өзүнө үй курган жөргөмүштүн абалына окшош. Анткени, эгер алар билишсе, үйлөрдүн эң начары жөргөмүштүн үйү» (Анкабут сүрөсү, 41). Эгерде каапырлардын абалын жөргөмүштүн желесине салыштырбаганда, таасир этпей калышы мүмкүн эле. Мына ушундай тамсилдер менен гана ыйманды четке каккан адамдарын абалын Алла сындайт. Жогорудагы мисал сыяктуу башка тамсилдерди өрнөк кыла турган болсок: **« Чынында Алла чиркей, же андан чоңураак нерсени мисал келтирүүдөн тартынбайт»** (Бакара сүрөсү, 26).

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ «Алардын (мунафыктардын) абалы (караңгы түндө) от жаккан адам сымал. От күйүп, айланасын жарык кылар замат, Алла Таала алардын нурун дароо өчүрүп, аларды караңгы түндүн койнуна салат, алар (эми мындан ары) эч нерсе көрө алышпайт» (Бакара сүрөсү, 17).

Жыйынтыктар жана талкуулар

«Курандын» даават кылуу ык-усулдарын жеткиликтүү түшүнүү максатында изилдөөнүн темасын, актуалдуулугун,

методун жана көп колдонулган терминдерге атайын түшүндүрүү менен башталды.

«Куран» адамдарды туура жолго чакырган ыйык китеп экени талашсыз. Адамдарды ыйманга чакырууда ойлонууга түрткү берген ар кандай ыкмаларды колдонгону изилдөөдө айкын болду. «Куран» көп учурда адамдардын акылы, ой жүгүртүүсү жана аң-сезими сыяктанган руханий өзгөчөлүктөрүнө кайрылып, аларды ыйманга чакырат. Андан кийин гана акылды колдонуп, түшүнүүгө мүмкүн болгон ыймандын негизги принциптери тууралуу маалымат берет. «Куран» ыйман жолуна чакырып жатканда, дааваттын бардык түрүн тийиштүү жактарга жеткирет. Анткени, «Куран» алардын коомдук чөйрөсүнө жараша таасирдүү усулдарды колдонгон. Мындан тышкары, адамдарга кайрылып, алардын туура жана туура эмес ойлорун, көз караштарын жана ыйман келтирүү өзгөчөлүктөрүн кайра эле адамдар түшүнө ала турган деңгээлде көрсөтүп берет.

Теңдешсиз керемет (муџиза) «Куран» китеби сөздүк жагынан да, мааниси, таасирдүүлүгү жагынан да өзгөчөлөнүп турат. Ал адамдар түзгөн системалардай тайыз жана чектелген эмес. Эл тарабынан кылдаттык менен жаралган чыгарманын, изилдөө эмгектеринин белгилүү бир баш-аягы бар. Инсандардын башталышы жана аягы болсо, «Куранда» мындай чектүүлүктү көрүүгө болбойт. Мындан тышкары, адам эмгегинин мазмуну, мезгил-убактысы жана камтыган аймагы болсо, «Куран» мындай сыпаттан да алыс. Бирок «Курандын» кабары жана мазмуну белгилүү бир жерге жана убакытка ылайык айтылгандай көрүнсө да, чындыгында бүткүл адамзаттын жашоосунун акырына чейинки өзгөрүүлөрүнө анык ишарат-белги берет. Бул өңүттөн караганда, «Курандын» чексиз жол көрсөтүүчү жана хидаят булагы экени байкалат. «Куран» мунун өзгөрүлбөгөн табигый тартип экенин бир мисал катары көрсөтөт. Ааламдын тартиби кыяматка чейин Алла белгилеген тартипте айланганы сыяктуу адамзат да аны

жараткан Алла белгилеген системада айланат. Муну Алла Таала ааламдын жаратылганын, андан соң адамзаттын жаралышын, өзүнүн кемтиксиз жана өзүнөн көз каранды болгон жактарды менен билдирет. Сыягы, «Куранда» Алла адамдарга өзүнө ишенүүнү жана аны баалоону мажбурлап буйрубайт. Ой жүгүртүү менен гана ынанышын, эрк менен өзүнө таандык маани-маңыздын табылышын, анын чегинде Жаратканын таанып-билүүсүн каалайт.

Изилдөөбүздүн жыйынтыгында, «Куранды» адамдарга жеткирүү иш-аракетинде өзүнө тиешелүү ички ык-усулдар эффективдүү колдонулганына талдоолор аркылуу күбө болдук. «Куран» да өз ыкмасыдан түшүндүргөн. Маселен, чакырууларды даанышмандык жана жакшы насаат принциптерине ылайык жасоо, кайрылуучулар менен эң жакшы күрөш жүргүзүүнү каалайт. Даанышмандык жана жакшы насаат, жылуу-жумшак мамиле менен динге чакыруунун мааниси «Курандын» өзүнө тиешелүү жана анын илим, адилеттүүлүк, насаат, үлгү алуу, жакшы сөз жана жүрүм-турум сыяктуу эрежелери бар экендиги белгиленди.

Изилдөөнүн аягында «Курандын» ыйманга чакыруу иштеринде өткөндөн сабак алуу үчүн икая, өзүбүздү салыштыруу үчүн тамсил, акырындык менен ички дүйнөбүзгө ишенимди жайгаштыруу максатында бөлүп-бөлүп түшүрүү, дараметине жараша аракет кылуу үчүн жеңилдетүү, ал эми берилген кабарды ырастоо үчүн ант ичүү сыяктуу түрдүү усулдар колдонулганын талдоолор, байкоолор аркылуу күбө болдук.

Корутунду

«Куранда» адам баласы бул дүйнөдөгү милдеттери, принциптери камтылган жана Алла берген акыл менен ак-караны, жакшы-жаманды туура аңдап түшүнүү жөндөмүнө ээ. Бирок адам чындыкты таап, ага жетүүдө көптөгөн тоскоолдуктарга туш болот. «Куран» адамдарды бул тоскоолдуктардын баарын жеңүүгө жөндөмдүү жана

жетиштүү деп эсептейт. Ал жүк, кыйынчылык адам көтөрө алгандай гана көлөмдө экени айтылат. Адамдын тапшырмасынын артында компетенттүүлүгү да бар. Адам баласы туура нерсени табууда өз күчүнө ишенсе да, ошол процессте пайда болгон тоскоолдуктарда Алла ага жардам колун сунуп, вахий аркылуу туура нерсени эскерткен. Бул эскертүүлөр пайгамбарларга менен бүткүл адамзатка берилген. Мисалы, Бадр туткундары Ибн Умми Мактумдун окуяларында, т.а. динге чакырууда колдонгон ыкма Азирети пайгамбарга эскертилип, адамдарга үлгү болгондугун көрөбүз.

Изилдөөдө аныкталгандай, «Куранда» белгилүү бир убакыт, окуя тууралуу сөз болуп жаткандай көрүнгөнү менен, эң негизгиси жалпы коомчулукка кайрылып, универсалдуу принциптерге басым жасалган. Биздин пикирибизде, «Куран» жеткирген маалыматтар абдан кенен мааниде каралган, убакыт жана заманга чектелбегендигин билдик, изилдеген сайын заман талабына ылайык маани-мазмун, тыянактар чыга берерине ынаандык. Андыктан, ислам динин жайылтуучу «Курандын» негизинде ислам баалуулуктарын жеткирүүнү максат кылганы оң, андагы ык-усулдарды туура, так колдонушу абзел экендигин баса белгилейбиз.

Жыйынтыктап айтканда, «Куран» китеби Алла Таала койгон чен-өлчөмдүү баалуулуктарга, ыйман чакырыктарына толгон, доор алмашса да, эскирбей туруктуу болгон, заман талабына шайкеш келген, ар бир мезгилдин көзгө көрүнгөн-көрүнбөгөн руханий жана материалдык көйгөйүнөн татыктуу чыгып кетүүгө жол көрсөткөн ыйык китеп бойдон кыяматка чейин сакталат.

Демек, «Курандын» негизги жана жалпы кабары эч качан өзгөрбөйт. Ал кабарды жеткирүү ык-усулдары убакыттын өтүшү менен адамзаттын өнүгүшүнө жараша ар кандай таризде колдонулушу мүмкүн. Бирок, даават кылган адам бул ык-усулдарды так, туура өздөштүрүүсү абзел.

Кодонулган адабияттар

1. Albayrak, Halis. (1993). Kuranda İnsan-Gayb İlişkisi. Şale Yay. İstanbul.
2. Cerrahoğlu, İsmail. (1995). Tefsir Usulü. TDV. Yay. Ankara.
3. Hökelekli, Hayati. (1998). Din Psikolojisi. TDV. Yay. Ankara.
4. İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim. Lisanul Arab. I;II;V. Dar Sader Baskis..
5. İbn Kesir, İsmail b. Şihabuddin el-Kureyşi. I;II. (1990). (774/1372), Muhtasar Kuran 6. Kerim Tefsiri (Has. Bekir Karlığa). Çağrı Yay. İstanbul.
6. Kuran'ı Kerim meali. TDV.Yay. Ankara, 1993
7. Kutluer, İlham. "Hikmet". TDV. İslam Ansiklopedisi. TDV Yay.
8. Kutub, Seyid. IX;X; XII. (1992). Fi Zilal-il Kuran Tefsiri (Çev. Emin Saraç, 1. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Araştırma Yay. İstanbul.
9. Razi, Fahrudin. (1989). Tefsiri Kebir (Çev. Suad Yıldırım). Akçağ Yay.II. Ankara.
10. Muslim, Ebul- Hüseyin Muslim b. (1984). el- Haccac el- Kuşeyri (261/874). Sahihi Muslim Tercumesi (Çev. Halil Günaydın). III. Ensar Yay. İstanbul.
11. Saka, Şevki. (1991). Kuranın Davet Metodu. Seha Yay. İstanbul.
12. ŞENGÜL, İdris. (1994).Kuran Kıssaları Üzerine. Işık Yay. İzmir.
13. Şimşek, M.(1993).Sait. Kuran Kıssalarına Giriş. Yöneliş Yay. İstanbul.
14. Taberi Tefsiri. Şüle Yay. (Çev: Mehmet Keskin), V; XIV. İstanbul Tarihsiz. V.
- 15.Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. Hak Dini Kuran Dili. Azim Yay. I. İstanbul Tarihsiz.
16. Zeydan, Abdulkerim. (1994). Yeni Rehber Ansiklopedisi. Türkiye Gazetesi Yay. İstanbul.